

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИКИ ФОРМУВАННЯ
В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
САМООСВІТНІХ НАВИЧОК ЗАСОБАМИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ**

Радюк І. В.

ВСТУП

Інтеграція України в європейський освітній простір, реформування системи освіти на всіх ланках зумовлюють необхідність вдосконалення змісту професійної підготовки у педагогічних закладах вищої освіти. Актуальності набуває проблема підготовки компетентного педагога, здатного до безперервного навчання протягом усієї професійної діяльності. Необхідність цих змін у системі професійної освіти передбачена низкою нормативно-правових документів, які регламентують освітній процес у педагогічних закладах вищої освіти. Так, згідно з Болонською декларацією, близько половини обсягу навчальної програми має бути опановано здобувачами освіти самостійно, а Концепція Нової української школи головною метою освіти визначає виховання особистості, яка має «прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації». Таким чином, самоосвітня компетенція є важливим компонентом якісної професійної підготовки вчителя, особистість якого є вирішальним чинником повноцінного функціонування й оновлення системи шкільної освіти.

Особливої ваги набуває проблема формування самоосвітньої компетенції в контексті професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, педагогічна діяльність яких передбачає постійне опанування новими знаннями та навиками у процесі аналізу різноманітних педагогічних ситуацій, пошуку оптимальних шляхів їх вирішення, проєктування можливих результатів. Завдання сучасної педагогічної професійної освіти – навчити самоосвіті під час освітнього процесу, забезпечити оволодіння раціональними прийомами самостійної навчальної діяльності, сформувати навчально-дослідницькі уміння та навички самостійної навчальної роботи.

Актуальність проблеми дослідження зумовлюється ще й тим, що важливим компонентом професійної підготовки майбутніх фахівців у педагогічних закладах вищої освіти має стати науково-дослідна діяльність як ефективний засіб активізації самоосвіти. Цей процес не має бути окремим додатковим видом позапрограмної роботи, а повинен передбачати зміну характеру навчання у бік самостійної науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів початкової школи. Пріоритетним напрямком розвитку вищої освіти є формування творчої особистості, здатної до саморозвитку та самовдосконалення як під час навчання у закладі вищої освіти, так і в майбутній професійній діяльності. Відтак, важливу роль відіграє участь студентів у систематичній і організованій науково-дослідній роботі, застосування творчого підходу до виконання щоденних навчальних завдань.

У свою чергу, залучення студентської молоді до здійснення науково-дослідницької роботи вимагає переформатування освітнього процесу у закладах вищої освіти від традиційної передачі й репродукції знань у процес, де викладач організовує студентів для самостійного здобуття потрібної інформації з подальшою її трансформацією у знання та практичні навички. Причому, саме науково-дослідна робота в закладі вищої освіти має бути тим важливим фактором, який спонукає студентів до пошуку нового, його пізнання, осмислення, сприйняття, усвідомлення й на цій основі вироблення умінь і навичок практичного застосування.

Метою дослідження визначено теоретичне обґрунтування ефективності залучення майбутніх учителів початкової школи до науково-дослідницької роботи з метою формування самоосвітньої компетенції та розробка методичного забезпечення означеного процесу.

1. Самоосвітня компетенція майбутніх учителів початкової школи як складова їхньої професійної підготовки

Професійна підготовка передбачає опанування сукупністю спеціальних знань, умінь і навиків, які дають змогу продуктивно виконувати певну роботу в тій чи іншій галузі діяльності. Науковцями професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя трактується як процес навчання, засвоєння майбутнім педагогом професійних загально-педагогічних і методичних знань, вироблення відповідних умінь і навичок студента в ході педагогічної практики; та одночасно «підготовку його до неперервного

професійного розвитку, виявлення та формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя» [18, с. 36].

Практика сьогодення свідчить про те, що сучасна школа потребує абсолютно нової якості вчителя, готового до продукування новаторських ідей, постійного навчання, водночас, здатного користуватися перевіреними та дієвими методиками навчання й виховання. Сьогоднішній випускник педагогічного закладу вищої освіти має бути досить мобільним та налаштованим «вчитись все життя». Проте, на даний момент учителі зустрічаються зі значними труднощами щодо готовності організувати свою дослідницьку самоосвітню роботу.

Щодо дифініції «самоосвіта», то найчастіше у словниках можна зустріти трактування самоосвіти як складової частини системи неперервного навчання, що є об'єднувальною ланкою між базовою професійною освітою та додатковим періодичним підвищенням кваліфікації. В Українському педагогічному словнику самоосвіта визначається як «самостійна освіта, отримання системних знань у певній галузі науки, техніки, культури, політичного життя тощо, яка передбачає безпосередній інтерес особистості в органічному поєднанні із самостійністю у вивченні матеріалу» [6, с. 296].

Аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень свідчить про складність і багатоаспектність поняття «самоосвіта», що зумовило наявність різних підходів до його тлумачення. Так, самоосвіта розглядається як: вид пізнавальної діяльності (А. Громцева, Н. Косенко, П. Пшебильський, Н. Хмель та ін.); процес пізнання (Б. Райский); вид навчання (В. Оконь, І. Колеснікова); форма набуття та поглиблення знань (Л. Борисова, Н. Бухлова, О. Лебедева, Р. Скульський); освіта, яка здобувається шляхом самостійної роботи (С. Гончаренко); складова частина самовиховання, удосконалення особистості (Г. Коджаспірова); форма неперервного продовження загальної та професійної освіти (А. Айзенберг, М. Піскунов); готовність людини до самостійного творчого оволодіння знаннями, уміннями та навичками (С. Архангельський та ін.).

У свою чергу, О. Бурлука трактує самоосвіту як інформаційно-забезпечувальну діяльність, яка здійснюється шляхом придбання, накопичення, упорядкування, систематизації і відновлення знань з метою задоволення пізнавальних потреб особистості для здійснення різноманітних видів діяльності. Автор зауважує, що процес самоосвіти є найбільш складним видом освітньої діяльності, пов'язаний з процедурами саморефлексії, самооцінки,

самоідентифікації і виробленням умінь і навичок самостійно набувати актуальних знань і трансформувати їх у практичну діяльність [3].

Поняття самоосвіти трактується низкою науковців (О. Айзенберг, І. Колбаско, О. Малихін, В. Рогожкін та ін.) як цілеспрямована, самостійна робота особистості над підвищенням своєї професійної майстерності. Таким чином підкреслено, що самоосвіта є професійною функцією особистості, виконання якої сприяє професійній адаптації, розвитку та професійному удосконаленню фахівця упродовж його професійної діяльності. Виконання означеної функції є умовою і обов'язком фахівця для набуття й підвищення його професійної компетентності [17].

Як процес самостійного пошуку та засвоєння певних знань, умінь та навичок, неперервного саморозвитку та самовиховання розглядає самоосвіту С. Васильєва. Авторка наголошує, що самоосвіта – це процес гармонізації потреб особистості та можливостей особистості з метою її оптимальної самореалізації [4, с.9].

Попри те, що дослідники по-різному трактують сутність самоосвіти, аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми дає змогу стверджувати, що у контексті нашого дослідження *самоосвіта – це вмотивована навчально-пізнавальна діяльність особистості, спрямована на активне самостійне здобуття нових знань, формування умінь і навичок, необхідних для переходу на якісно новий інтелектуальний та професійний рівень.*

У руслі нашого дослідження важливим є аналіз сутності поняття самоосвіти у професійній діяльності вчителя початкової школи. Роль учителя полягає не лише у навчанні молодших школярів основам грамотності, лічби, але й у пізнанні ними навколишнього світу, інших людей і самого себе; в розвитку дитини як неповторної індивідуальності, яка б могла себе реалізувати в сучасних умовах життя. Саме вчитель початкової школи власним прикладом, професійною майстерністю закладає основи формування творчого потенціалу, самостійної пізнавальної діяльності молодшого школяра. Початкова школа нині постійно перебуває в епіцентрі всіх змін, які запроваджуються керівними установами, досить часто зазнає модернізації навчальних програм, що регулюються новими нормативними документами та вимогами. Необхідність втілення у педагогічну практику нових стандартів початкової освіти, постійне ускладнення змістової частини освіти для забезпечення високого рівня освітніх стандартів, опанування оновлених підручників та

навчальних посібників, окрім позитивних зрушень, вносить у освітній процес дещо дестабілізуючий момент та породжує у педагога часто невпевненість і пасивність.

Професійна діяльність учителя початкової школи є специфічною. Учитель початкової школи кожні чотири роки зустрічає на порозі абсолютно нових дітей, не подібних до тих, які навчалися у попередні роки. Адже, як зазначає О. Савченко, змінився світ дитинства і до школи йдуть «більш інформовані та розкуті діти, проте менш підготовлені до навчання і спілкування з ровесниками», не здатні до тривалої концентрації уваги та фізично не готові до навчання. Таких дітей стає все важче навчати та виховувати [21, с.38]. За таких умов педагог має бути налаштований на постійне вивчення індивідуальних особливостей своїх учнів та їх батьків, вироблення ефективних механізмів і моделей налагодження співпраці для здійснення ефективного виховного та освітнього процесу [20].

З огляду на це, *під самоосвітою майбутніх учителів початкової школи ми розуміємо свідому систематичну самотійну діяльність у рамках освітнього процесу закладу вищої освіти та за його межами, спрямовану на одержання нових знань, формування професійних умінь і навичок, що саморегулюється особистістю і складає основу її професійного розвитку.* Результативність цієї діяльності значною мірою залежить від рівня професійної мотивації майбутнього вчителя, забезпечення ним самоорганізації й самоконтролю власних дій, усвідомлення й об'єктивного оцінювання рівня власної навченості й підготовленості до майбутньої професії.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що самоосвіта є необхідною складовою процесу професійної підготовки і виконує *низку важливих функцій:*

1) інформаційно-накопичувальну, тобто одержання нової інформації та придбання нових професійних знань, що дає змогу розширити свій професійний світогляд;

2) ліквідаційно-компенсаторну, що виявляється в ліквідації недоліків і прогалин у процесі навчання студента;

3) розвивально-саморегульовальну, що забезпечує вдосконалення особистісних якостей, спонукає майбутнього фахівця до участі у творчій роботі, забезпечує супровід творчої самореалізації;

4) навчально-методичну, яка пов'язана з подоланням професійної обмеженості студента й методичною підготовкою до майбутньої професійної діяльності;

5) спонукально-мотиваційну, яка попереджує застої у професійному розвитку, забезпечує розвиток мотивації до професійної діяльності.

Цікавим, на наш погляд, є підхід до визначення функцій самоосвіти О. Бурлуки, яка доповнює їх такими як: функція всебічного загальнокультурного розвитку особистості, задоволення моральних, інтелектуальних, естетико-художніх і інших духовних потреб, з яких складається особистісний потенціал. Самоосвіта може духовно збагатити життя людини, зробити її більш насиченою, змістовною, цікавою, яскравою й творчою. Поряд з цим, автор також виділяє компенсаторну функцію самоосвіти, тобто можливість за допомогою самоосвіти відновити, надолужити пробіли в освіті. На думку вченої, саме компенсаторна функція самоосвіти дає можливість сублімувати творчий потенціал особистості, знайти вихід і застосування не тільки в професійно-трудовій діяльності, а й в інших сферах (суспільно-політичній, науково-пізнавальній, дозвіллі тощо) життєдіяльності.

На основі аналізу наукових праць (О. Бурлука, Г. Коджаспіров, О. Малихін та ін.) нами зроблено висновок про те, що успішна організація самоосвіти майбутніх учителів початкової школи забезпечується за наявності певних умов. Так, насамперед, має бути науково обґрунтованим вибір навчального матеріалу й забезпечення усвідомлення студентами значущості визначеної освітньої інформації. Важливим є також сформованість у студентів належного рівня вміння самостійного визначення мети, конкретизованої в завданнях і їх реалізації впродовж усього процесу навчання. У закладі вищої освіти має бути така самоорганізація навчально-виховного процесу, яка б забезпечувала: самостійне програмування процесу навчання; вибір форм самоосвіти; оволодіння методами самостійного набуття знань; самостійне оцінювання проміжних і кінцевих результатів своїх навчальних дій, самоконтроль; розробку власної програми самовдосконалення тощо.

У ході дослідження нами встановлено, що сама педагогічна діяльність створює передумови для формування умінь і навичок самоосвіти вчителя початкової школи, вимагає від нього постійного й системного самовдосконалення та самонавчання, самовиховання й саморозвитку. Ще К. Ушинський писав, що, хоча «багато залежить від загального порядку у закладі, але найголовніше завжди буде залежати від особистості безпосереднього вихователя, що стоїть обличчям до обличчя з вихованцем: вплив особистості вихователя на юну душу складає ту виховну силу, якої неможливо замінити ані

підручниками, ані моральними сентенціями, ані системою покарань та заохочень. Багато, звичайно, означає дух закладу, але цей дух живе не у стінах, не в папері, але у характері більшості вихователів і звідти вже переходить у характер вихованців» [24, с. 189]. У свою чергу, В. Сухомлинський у багатьох своїх працях відзначав, що педагогічна діяльність неможлива без елемента дослідження, бо вже за своєю логікою та філософською основою вона має творчий характер. На думку педагога, кожна людська індивідуальність, з якою має справу вчитель, – це певною мірою, своєрідний, неповторний світ думок, почуттів, інтересів [22, с. 471].

У низці сучасних наукових досліджень педагогічну діяльність часто розглядають у контексті розвитку педагогічних здібностей, вивчення педагогічного досвіду, педагогічної майстерності, самовдосконалення, самореалізації та самоосвіти. Так, об'єктивною рисою педагогічної діяльності, на думку Л. Лузіної, є формування творчої індивідуальності вчителя, що передбачає вироблення у нього особливого ставлення до професійної діяльності як способу мислення та життя [15, с. 23]. А. Кочетов зазначає, що треба допомагати вчителю оволодівати творчими прийомами діяльності, серед яких значне місце посідають науково-дослідницькі методи, технологія наукового пошуку, аналіз та узагальнення кращого досвіду [14], Т. Ярмош вважає, що здатність керувати для вчителя сьогодні не менш важлива, ніж його дидактична підготовка. Навчальну функцію вчителя тепер можна сформулювати так: не передавати знання, а вчити, як їх здобувати [26, с. 45]. Сьогоднішній школі потрібний такий учитель, який був би «цікавий не тільки як педагог, від якого залежить успіх у навчанні, але і як особистість, у спілкуванні з якою протікає процес педагогічної взаємодії» [9].

Отже, здатність до самоосвіти у педагогічній діяльності вчителя початкової школи є необхідним елементом його професіоналізму, що передбачає використання ним сукупності дослідницьких, пошукових, творчих за своєю суттю методів, прийомів, засобів. Педагог перестає бути лише носієм знань, а насамперед мотивує молодших школярів до навчання, до пізнання нового, до творчої діяльності. У такому випадку навчальна інформація є лише засобом організації навчальної діяльності, а не ціллю навчання; а учень виступає в якості суб'єкта діяльності поруч з учителем.

Таким чином, нами встановлено, що самоосвітню компетенцію як важливу складову професійної діяльності доцільно розглядати, з одного боку, як наявність у майбутніх учителів початкової школи розвинутої активної потреби в знаннях і безперервному їх

поповненні, а з іншого, – як певну суму знань, умінь і навичок до організації самостійного пошуку інформації з метою задоволення пізнавального інтересу. Визначивши готовність до самоосвіти як важливу складову професійної підготовки педагогів початкової школи, можна в повній мірі стверджувати, що здатність та уміння здійснювати самоосвітню роботу впродовж усієї професійної діяльності є для студентів ключовою компетентністю.

2. Науково-дослідна робота як чинник формування в майбутніх учителів початкової школи самоосвітньої компетенції

Важливою ознакою професійної діяльності вчителів початкової школи є її творче спрямування. Адже дослідницька діяльність учителів початкової школи має за мету не стільки опанування нових наукових теорій, скільки критичне їх осмислення та пошуки нових ідей, їх обґрунтування та формування необхідних умінь. Така робота за своєю суттю є предметною, просвітницькою і, за умови ефективної організації, формує якісно нову характеристику, що передбачає готовність до самовдосконалення протягом усієї практичної діяльності.

На відміну від педагогів, що викладають загальноосвітні дисципліни, у функції вчителя початкових класів входить не лише передача відносно сталих теоретичних знань та контроль за їх засвоєнням, а й формування навичок навчальної діяльності, стимулювання інтересу учнів до творчо-пошукової та пізнавальної роботи. Внаслідок наближеності вчителя початкової школи до підростаючого покоління, відбувається безпосередній вплив на розвиток особистості дитини. Сприяння вчителем творчому розвитку молодшого школяра передбачає забезпечення умов для поступового природного процесу переходу від дитини до творчо обдарованого дорослого, поступовий шлях самопізнання. Завданням творчого вчителя також є здійснення пошуку ефективних шляхів спільної роботи сім'ї і школи, уміння залучати до процесу розвитку обдарованості батьків, координувати свої дії з ними, надавати їм допомогу в усвідомленні власних життєвих прагнень і потреб та потреб їхніх дітей [12, с. 330].

Професійна діяльність учителя початкової школи є дослідницькою за змістом. Як свідчить практичний досвід, діти молодшого шкільного віку за своєю природою є дослідниками і з великим інтересом беруться за виконання різних дослідницьких завдань, успішна реалізація яких залежить від правильної організації цього процесу. Основною задачею вчителя є створення таких умов, які б сприяли повноцінному розкриттю

творчих здібностей молодших школярів. Саме тому вчені наголошують, що в початковій школі варто реалізовувати креативний підхід, який полягає у максимальній орієнтації педагогів на творче начало у навчальній діяльності, введення діалогічності на противагу монологічності, проектуванні і супроводі розвитку творчо обдарованої особистості. Таким чином, формується здатність використовувати здобуті знання для конкурентоспроможної діяльності у будь-якій сфері суспільного життя.

Звідси, актуальним є дослідження використання науково-дослідної роботи як чинника формування в майбутніх учителів початкової школи самоосвітньої компетенції, що є складовою професійної підготовки. Йдеться про те, що студенти мають оволодіти як теоретичними знаннями, так і практичними вміннями, а також навчитися здобувати знання самостійно; логічно мислити; досконало володіти методами наукового пізнання навколишньої реальності: індукцією, дедукцією, узагальненням, систематизацією, аналізом, синтезом, абстрагуванням тощо. Саме це дасть можливість запобігти репродуктивному накопиченню знань у процесі навчання й сприятиме формуванню творчого наукового професійного мислення майбутнього вчителя. Виникає необхідність концепції логічної побудови організації навчально-дослідної роботи, яка б розкривала етапи формування понять, розумові дії, їх сутність, засоби виконання завдань, які в подальшому стануть основою організації та проведення самоосвітньої роботи.

Виходячи з вищезазначеного, припускаємо, що формування самоосвітніх навичок найефективніше відбувається шляхом практичної реалізації єдності діяльнісного, пізнавального та когнітивного компонентів досліджуваного нами поняття. Розглядаючи самоосвіту як вид діяльності, більшість науковців приходять до висновку, що процес здійснення самоосвіти має у своїй основі *дослідницький характер* і є способом здійснення пізнавальної діяльності. Саме у дослідницькій діяльності отримують розвиток творчі сили, за рівнем актуалізації яких можна стверджувати про рівень творчого потенціалу особистості в цілому.

Досліджуючи процес формування науково-дослідної компетентності, Н. Анісімова та О. Ракітіна виокремили низку закономірностей на засадах наступності й послідовності реалізації цього складного процесу. Так, ученими було встановлено, що формування науково-дослідної компетентності здійснюється за рахунок розвитку низки вмінь, які виявляються на всіх ступенях освітнього процесу і перебувають у діалектичному взаємозв'язку зі

спеціалізованими дослідницькими компетенціями, які нарошуються за рахунок звуження проблеми, наукового пошуку внаслідок зацікавленості студента певним колом соціально-педагогічних проблем, які він має досліджувати в межах науково-дослідної лабораторії і сформулювати згодом у вигляді наукової кваліфікаційної роботи [2].

У тлумачному словнику з інформаційно-педагогічних технологій зазначено, що науково-дослідна діяльність «забезпечує систематичну науково-дослідну, експериментальну, конструкторську і винахідницьку діяльність студентської молоді з різних галузей науки, техніки, мистецтва і культури та спрямовується на створення умов для творчого самовдосконалення, розвитку та підтримки молодих талантів та обдарувань». Це найцікавіший вид занять, який в повній мірі дозволяє розкритись творчому потенціалу студентів і на практиці закріпити отримані знання [23, с. 65]. Таким чином акцентується увага на необхідності створення у закладі вищої освіти особливої творчої атмосфери, яка має на меті сприяти продукуванню студентами новаторських та креативних ідей.

В енциклопедії освіти зазначено, що «науково-дослідна робота у вищих навчальних закладах – важлива, органічна складова навчального процесу, частина освіти, базовий елемент і рушійна сила її розвитку. Науково-дослідна робота має на меті відтворення науково-педагогічного потенціалу вищої кваліфікації, трансформацію науково-технічних знань і розробок у практичну діяльність» [8, с. 554]. У свою чергу, в словнику педагогічних термінів дослідна робота трактується як «метод навчання, що передбачає пошукові завдання і проекти, які дають змогу індивідуалізувати навчання, розширити обсяг знань студентів та учнів» [13].

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, терміни «навчально-дослідна діяльність» та «науково-дослідна діяльність» різняться за своїм значенням. Так, під науково-дослідницькою роботою розуміють таку роботу студента, яка виявляє самостійне творче дослідження теми. Як зазначає Д. Цхакая: «...науково-дослідна робота студента повинна містити певну, хоч і невелику новизну» [25]. А під навчально-дослідною роботою розуміють оволодіння технікою творчості, знайомство з технікою експерименту, так як «навчально-дослідна діяльність учнів – справа творча і тому має розглядатися як інноваційна та орієнтована на пошук невідомого» [5, с. 60]. Більше того, актуалізація колишніх знань є неодмінною умовою навчально-дослідницької діяльності.

В контексті нашого дослідження, доречно розглядати навчально-дослідну роботу як форму науково-дослідної роботи студентів, яка забезпечує набуття навичок самостійної теоретичної та експериментальної роботи, вивчення методики організації та виконання наукового дослідження з подальшим впровадженням елементів наукових досліджень в навчальний процес.

Існує думка вчених і про те, що навчально-дослідницька і науково-дослідницька робота студентів – це два основних напрями одного поняття. Тобто, «науково-дослідницька діяльність студентів ЗВО здійснюється за наступними напрямками: 1) навчально-дослідницька, що є невід’ємним елементом навчального процесу та входить до календарно-тематичних і навчальних програм як обов’язкова для всіх студентів; 2) науково-дослідницька робота, що здійснюється поза навчальним процесом у межах студентського науково-творчого товариства» [11, с. 38].

Аналіз науково-методичних джерел, освітніх програм і навчальних планів закладів вищої освіти дає підстави для твердження, що реалізована в комплексі науково-дослідна робота студентів спрямована на вирішення таких основних завдань: формування наукового світогляду, світоглядної картини світу, оволодіння методологією і методами наукового дослідження та пізнання навколишньої дійсності; сприяння професійному становленню майбутнього фахівця; здатності до творчої роботи за фахом, формування розуміння потреби постійного оновлення своїх знань шляхом самоосвіти; розвиток креативності особистості студента, творчого мислення та індивідуальних здібностей у вирішенні практичних завдань; розвиток пізнавального інтересу, прагнення до пошуку нових знань та рішень; формування умінь і навичок самостійної науково-дослідницької й пошукової діяльності; розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у своїй практичній роботі; усвідомлення необхідності постійного оновлення і вдосконалення своїх знань, їх модифікації. формування різних науково-дослідницьких умінь.

У контексті формування самоосвітньої компетенції саме у майбутніх учителів початкової школи шляхом залучення їх до науково-дослідної роботи вдалою є класифікація, зроблена на основі на аналізі наукових робіт дослідників Б. Аканова, М. Каразіна, В. Крутова. Так, ученими виділено такі *функції науково-дослідної роботи студентів*:

– Освітня та самоосвітня, яка полягає в забезпеченні студентів додатковими знаннями з обраного напрямку науки, опануванні ними

знань з основ науково-дослідницької роботи, вимог до такої діяльності.

– Комунікативна, спрямована на обмін інформацією, сприяє розвиненню умінь спілкуватися, доводити результати дослідження аудиторії, відстоювати власну точку зору, передбачає встановлення ділових взаємозв'язків.

– Функція самореалізації полягає в наданні студентам можливості проявити власні творчі здібності в певній галузі науки, розвинути навички самоорганізації та самоконтролю.

– Креативна, що забезпечує прояв творчих здібностей при вирішенні науково-дослідницьких завдань.

– Виховна функція спрямована на формування якостей дослідника, на засвоєння і встановлення власних морально-етичних та естетичних цінностей [1].

Саме реалізація цих функцій і обумовлює специфіку організації науково-дослідної роботи як важливої складової професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Забезпечити наявність перелічених вище особистісних характеристик і професійних якостей у майбутнього педагога можливо шляхом формування у майбутніх учителів початкової школи нової компетенції, що передбачає готовність до креативної та дослідницької діяльності.

Науково-дослідна робота, з її досить високим рівнем пізнавальної активності, як ніяка інша навчальна діяльність повною мірою забезпечує творчу та дослідницьку атмосферу, як під час занять, так і в позааудиторній роботі. Крім того така діяльність являється найбільш оптимальним способом отримання та подальшого аналізу необхідної інформації, яка доповнює та поглиблює отримані під час основного навчального процесу знання, а відтак, сприяє формуванню самоосвітніх професійних умінь і навичок.

Виконання науково-дослідних завдань є стимулюючим фактором до самостійного пошуку нових джерел отримання знань. Саме у процесі науково-дослідної роботи самостійно опановуються теоретичні основи наук та виробляються практичні вміння самоосвітньої діяльності, що дає можливість говорити про початок формування самоосвітньої компетенції у майбутніх педагогів.

З аналізу психолого-педагогічної літератури можна зробити висновок, що організація науково-дослідної роботи студентів має відповідати певним вимогам, що визначають специфіку організації науково-дослідної роботи студентів.

1. Забезпечення тісного зв'язку творчої складової самоосвіти майбутнього учителя з науково-дослідною роботою на всіх етапах її виконання (творче спрямування).

2. Суб'єкт-об'єктна єдність процесу, що передбачає здатність студентів не лише до здійснення самоосвіти у процесі проведення наукових досліджень, а й практичне використання у педагогічній діяльності навичок керівника творчою роботою (самостійною, дослідницькою) майбутніх школярів.

3. Поетапність залучення студентів до науково-дослідної роботи, що передбачає три основні етапи організації такої роботи з поступовим ускладненням дослідницьких завдань.

Як засвідчив теоретичний, аналіз з-поміж особливих ознак науково-дослідної роботи майбутніх учителів початкової школи нами виділено, насамперед, її *творче спрямування*. У педагогічній літературі здатність до творчості характеризується як вид діяльності, що виникає у процесі соціалізації та проявляється у творчій активності. У свою чергу, готовність до стабільної творчої праці спирається на активність свідомості, що орієнтована на динамічні перетворення. Для творчо зорієнтованого педагога потреба у постійному самовдосконаленні є неодмінною і передбачає особливий спосіб мислення і життя. Досвід творчого пошуку, здобутий у процесі виконання науково-дослідницьких завдань, формує стійку установку на здатність працювати в інноваційних умовах та успішно проектується на майбутню професійну діяльність. Адже, як вважає Н. Кичук, важливою ознакою педагогічної творчості є розвинуте творче мислення та творчий потенціал педагога, який виражається у пізнавальній, світоглядній, трудовій, комунікативній та емоційній активності [10].

Другою важливою ознакою самоосвіти у майбутніх педагогів виділяємо *суб'єкт-об'єктну єдність процесу самоосвіти вчителя початкової школи*. Самоосвіта педагогів являє собою органічну складову безперервної педагогічної освіти, специфіка якої полягає в тому, що в процесі самоосвіти суб'єкт і об'єкт освіти виступають в одній особі. Відмінною ознакою самоосвіти педагога є те, що результатом його роботи одночасно є як власний розвиток, так і розвиток вихованця. Тому від особистості вчителя початкової школи, який є прикладом для своїх учнів, залежить успіх усього навчально-виховного процесу у подальшому. У цьому контексті І. В. Малафіїк зазначає, що «процес навчання відбувається під час спільної діяльності тих, хто вчиться, і тих, хто вчить; ... діти мають велику

потребу в ідеалі, в допомозі, в орієнтації оцінки успішності та в поведінці» [16, с. 64].

Учитель початкової школи, здійснюючи навчально-виховну діяльність, перебуває у постійному дослідницькому пошуку оптимальних рішень різних навчальних, пізнавально-розвивальних і виховних задач. Така діяльність потребує високої сконцентрованості на кінцевій меті, вмінні вчасно та професійно застосувати набуті під час навчання навички науково-дослідної роботи. Вчителю доводиться виконувати низку циклічних дій: навчати та виховувати, аналізувати результати, досліджувати, самовдосконалюватися, самонавчатися та впроваджувати результати у практику, знову навчаючи та виховуючи [7, с. 73]. Поєднання в одній особі й педагога-дослідника, й того, хто навчає бути пошуковцем та дослідником обумовлює специфіку підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності в цілому й до самоосвіти зокрема. Підготувати вихованця до ведення наукового дослідження спроможний лише підготовлений належним чином педагог, який не тільки володіє сукупністю знань, добре орієнтується в сучасних методиках, а передусім є вправним психологом, що вміло вибудовує свої відносини зі школярами.

Отже, приходимо до висновку, що майбутній учитель повинен не лише сам бути суб'єктом постійного науково-дослідницького пошуку, а й вміти навчити своїх вихованців здобувати нові знання, застосовувати нову інформацію з різноманітних джерел, використовувати сучасні технології для виконання конкретних завдань; розвивати критичне мислення і прагнення до творчості та саморозвитку; формувати бажання і здатність самостійно вчитися.

3. Практична реалізація процесу формування самоосвітньої компетенції майбутніх учителів початкової школи у процесі науково-дослідної роботи

Наступним кроком дослідження є розробка та практична реалізація методичного забезпечення формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі науково-дослідної роботи.

Окреслимо декілька основних напрямів організації науково-дослідної роботи студентів, які на нашу думку сприяють активізації самоосвітньої діяльності майбутніх педагогів. *По-перше, це досягнення органічної єдності навчання, наукової творчості та педагогічної практики студентів. Цей напрям роботи реалізується шляхом забезпечення прав студентів на участь у наукових*

дослідженнях і практичних розробках; збагачення навчального процесу новітніми досягненнями психолого-педагогічної науки, в тому числі й використання в ході навчання результатів наукової діяльності студентів; проведення викладачами та студентами спільних досліджень.

Другий напрям роботи має на меті підвищення масовості та результативності участі студентів в науково-дослідній роботі. Реалізація цієї мети відбувається через розвиток організаційних форм такої роботи в позааудиторний час; розширення тематики наукових досліджень студентів, виконання ними завдань, актуальних для освіти (міста, регіону, держави); організацію та сприяння діяльності творчих об'єднань студентів; розвиток мотивації і науково-творчої активності викладацького складу в керівництві науковими дослідженнями студентів; виявлення, узагальнення, розповсюдження перспективного досвіду використання нових організаційних і методичних форм і заходів науково-дослідної роботи.

Третій напрям – це робота, спрямована на формування передумов для виховання і самореалізації творчих здібностей студентів, розвиток у майбутніх педагогів дослідницьких умінь і навичок. Вона передбачає оволодіння основами методології раціонального та ефективного засвоєння і використання знань, наукової та науково-дослідної діяльності; виконання науково обґрунтованої професійної діяльності; використання наукових знань для визначення своєї ролі у педагогічній діяльності відповідно до особистих здібностей, знань, навичок та прагнень, а також для швидкої адаптації до змінюваних ситуацій професійної діяльності; володіння сучасними методами і технологіями в галузі педагогічної науки, практикою вибору оптимальних рішень; постійну самоосвіту.

У ході дослідження нами також з'ясовано, що науково-дослідна робота студентів-майбутніх учителів початкової школи є *поетапною*, до неї потрібно *попередньо* готувати студентів упродовж всіх років навчання.

Ми поділяємо думку вчених щодо доцільності умовного виділення основних етапів реалізації науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів початкової школи: початкового (підготовчого), організаційно-діяльнісного та результативного.

Як свідчать практичні дослідження на початковому етапі залучення до науково-дослідної роботи, яка є головним інструментом у формування готовності до самоосвіти, найефективнішими є ті прийоми, що створюють навчальні

проблемні ситуації. При вирішенні таких ситуацій увага акцентується на суспільно соціальному значенні одержаних результатів у подальшій практичній педагогічній діяльності. На цьому етапі відбувається трансформація студента-майбутнього вчителя з об'єкта на суб'єкт навчальної діяльності.

Як встановлено нами у ході дослідження на цьому етапі забезпечується мотивація й спрямованість діяльності студентів таким чином: організовується вплив на мотиваційні чинники, які б формували навчально-дослідницький інтерес у студентів; чітко формується мета роботи та відбувається усвідомлення її студентами; забезпечується чітке бачення студентами практичних результатів та цілей своєї діяльності; здійснюється підбір відповідних ресурсів (інформації, навичок, вмінь), засобів, методів, способів здійснення науково– дослідної роботи.

Завершення підготовчого етапу характеризується сформованою готовністю до виконання науково-дослідної роботи та складається з наступних елементів: знання, уміння, творчість, бажання.

Практичне виконання науково-дослідної роботи відбувається на наступному етапі – діяльній. На цьому етапі реалізується план дослідження: збір та обробка інформації, безпосередня робота над проектом, виконання експерименту, оформлення науково-дослідної роботи.

Викладач на даному етапі виступає в ролі консультанта і помічника. Студенти залучаються до роботи наукових конференцій, семінарів, де вони виступають з результатами власних досліджень, захищають самостійно підготовлені реферати тощо. Це дозволяє здійснювати контроль над процесом роботи, вчасно вирішувати виникаючі проблеми, підтримувати інтерес і рівень інформованості про дослідження тощо.

На заключному, *результативному* етапі відбувається практична робота на експериментальному майданчику щодо впровадження нововведення в педагогічний процес, здійснення корекції, відстеження результатів експерименту, самоаналіз науково-дослідної діяльності. На цьому етапі підводяться підсумки проведеної роботи, які подаються у вигляді методичних рекомендацій. Важливо, щоб на цьому етапі висновки відповідали поставленим завданням. Слід також відмітити не лише позитивні моменти дослідження, а й виявити недоліки та запропонувати шляхи їх подолання. На цьому етапі формується дослідницька позиція майбутнього вчителя як система його поглядів і установок, розвиток його індивідуального стилю діяльності. Учені доводять, що саме

поетапність науково-дослідної роботи забезпечує формування у студентів науково-дослідницьких умінь.

Проаналізувавши результати дослідження реального стану сформованості самоосвітніх навичок, ми з'ясували, що більшість студентів поверхнево володіють знаннями з досліджуваної проблеми, недостатньо орієнтуються в системі понять щодо самоосвіти та шляхів її здійснення; мають нечіткі уявлення про роль самоосвіти та дослідницької діяльності у професійному становленні майбутнього педагога. Тому доцільним, на нашу думку, стало *впровадження в освітній процес розробленого нами навчального курсу «Формування готовності до самоосвіти в майбутніх учителів початкової школи у процесі науково-дослідної роботи»*. Навчальна програма курсу містить опис навчальної дисципліни, анотацію курсу, перелік компетентностей, результати навчання, інформаційний обсяг навчальної дисципліни, теми та плани для самостійної роботи і практичних завдань, питання для індивідуальних завдань, критерії оцінювання знань студентів та список рекомендованої літератури [19]. Так, предметом навчальної дисципліни є формування у студентів системи знань щодо теоретико-методологічних основ здійснення самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи, зокрема: теоретичних положень, позицій, професійних особливостей, методів та засобів, що становлять основу дослідницької діяльності майбутнього педагога. *Метою курсу* є підготовка студентів – майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи.

Для виконання поставленої мети нами були визначені основні *завдання* курсу, а саме: ознайомлення студентів-майбутніх учителів початкової школи з теоретичними основами самоосвіти як особливого виду особистісної діяльності; засвоєння майбутніми педагогами психолого-педагогічних основ самоосвітньої роботи; розвиток у студентів наукового педагогічного мислення; формування у майбутнього педагога потреби в інтелектуальному становленні, саморозвитку й самовихованні; формування вміння і навичок продуктивного використання майбутнім учителем системи методів педагогічних досліджень; формування у студентів практичних навичок самоосвітньої діяльності у науково-дослідній роботі.

У результаті засвоєння навчальної дисципліни студенти повинні оволодіти взаємопов'язаними спеціальними та загальними *компетентностями*: обізнаність із новітніми науково обґрунтованими відомостями з педагогіки, психології, методик; здатність до продуктивної професійної діяльності на основі

розвиненої педагогічної рефлексії; усвідомлення ціннісної значущості фізичного, психічного і морального здоров'я дитини; здатність сприяти творчому становленню молодших школярів та їхній індивідуалізації; вміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя; здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства.

Студентам запропоновано вивчення тематичних модулів: «Теоретичні основи готовності особистості до самоосвіти» та «Науково-дослідна робота майбутніх учителів початкових класів як засіб формування готовності до самоосвіти». Задля формування теоретичних уявлень студентів на означену тематику і в рамках використання таких методів навчання як лекція-диспут, проблемна лекція студентам було запропоновано до обговорення такі запитання та завдання: «У чому полягає роль самоосвіти у формуванні педагогічного професіоналізму?», «Які компоненти структури самоосвіти є найбільш задіяними впродовж професійної діяльності?», «Які механізми формування самоосвітньої активності є найбільш дієвими на етапі навчання у ЗВО»? Для самостійної роботи були визначені завдання: підготувати реферативну доповідь на тему: «Трансформація готовності до самоосвіти у професійну компетенцію» та написати твір-есе: «Роль і умови науково-дослідної діяльності вчителя у педагогічній практиці». Також було запропоновано завдання, які мали на меті моделювання педагогічних ситуацій з приведенням прикладів з реального навчального процесу, де б дослідницька діяльність сприяла формуванню самоосвітніх навичок.

Практичні заняття були спрямовані на активізацію критичного мислення та рефлексію студентів. Під час їх проведення застосовувались як традиційні, так й інтерактивні методи навчання, які спонукали майбутніх учителів до активного самопізнання й самоаналізу, до самостійного пошуку інформації, її аналізу й трансформації в практичне застосування. Так, були використані наступні форми та методи роботи: участь у диспуті: «Роль самоосвіти у діловому іміджі сучасного вчителя», проведення мозкового штурму: «Як розвинути позитивну мотивацію до педагогічної діяльності?» та робота над складанням професіограми «вчитель-новатор» з подальшою презентацією.

Однак, розробляючи комплекс заходів, що складає зміст підготовки до самоосвітньої діяльності, ми керувалися перш за все

практичною значущістю набутих студентами знань та вмінь. Адже, вимога сьогодення – проведення досліджень на договірній основі з навчальними закладами, участь у грантах, стипендіальних програмах, написання проєктів тощо. Варто зазначити, що саме успішний досвід виконання науково-дослідних завдань, участь у роботі проблемних груп, презентація результатів на науково-дослідних заходах освітнього закладу спонукають до розвитку мотиваційної складової самоосвіти, сприяючи росту престижу науково-дослідної роботи у педагогічній сфері.

Однією з можливостей застосування теоретичних знань у практичній діяльності є моделювання або відтворення умов і ситуацій професійної діяльності в освітньому середовищі; створення таких умов діяльності, які б активізували застосування наявних знань. Логічним було залучення студентів, що мають виражені здібності до творчої й наукової діяльності до виконання пошуково-дослідницьких завдань у рамках роботи в *проблемних групах та під час проходження педагогічної практики*.

Характеризуючи першу форму роботи, зауважимо, що проблемні групи являють собою тимчасовий науковий колектив, що організовується на факультеті закладу вищої освіти для спільної роботи над певною науковою проблемою під керівництвом керівника – наставника. У нашому дослідженні, пошукова робота студентів над конкретною педагогічною проблемою й використання в освітньому процесі завдань, які мають реальний науковий характер, допомагає пов'язати теоретичні знання з практичною роботою в школі й є ефективним засобом розвитку самоосвітньої компетенції майбутніх учителів.

Проблемні групи діяли на постійній основі, заняття відбувались у формі засідань, на яких студенти готували доповіді про результати своїх наукових досліджень, обговорювали виступи, формулювали висновки та розробляли практичні рекомендації щодо впровадження результатів досліджень у педагогічну практику. На нашу думку, організація роботи проблемних груп є одним із ключових елементів створення науково-дослідницького середовища.

Нами в дослідженні зроблено акцент на ролі наукового керівника, яка полягає у формуванні творчої атмосфери, в спонуканні студентів до дискусійних виступів, активного обговорення результатів, тощо. Так, нами було залучено студентів до роботи у проблемних групах з наступними напрямками: «Сучасний учитель в умовах реформування шкільної освіти», «Проблематика і перспективи творчої проєктної діяльності в початковій школі», «Формування у

молодших школярів ключової компетентності – уміння самостійно вчитися», «Сучасний учитель НУШ». Структуру заняття проблемної групи ми визначали згідно вимог до організації проблемного навчання, так було виділено наступні етапи заняття:

1) вступ, на якому керівник проблемної групи має оволодіти увагою студентів і викликати в них інтерес до заняття; з цією метою варто розпочати заняття з певної репліки, цікавого факту, жарту тощо;

2) постановка проблеми, – керівник доводить актуальність проблеми, визначає наявні суперечності й аналізує їх, визначає часткові проблеми, узагальнює їх і таким чином формулюється загальна конкретна проблема; важливо зорієнтувати студентів на її вирішення, звернувшись до їх інтересів і потреб, використавши цікаві факти, висловлювання, різні думки та погляди, втому числі й суперечливі;

3) виділення підпроблем, часткових завдань і запитань – необхідно конкретно й чітко окреслити досліджувані завдання, їх зміст; з цією метою керівник пропонує алгоритм вирішення завдань, доводить його логіку, пропонує певні гіпотези дослідження, його засоби й можливі результати та наслідки розв'язання того чи іншого завдання;

4) аргументація конкретної позиції, підходу, засобів розв'язання проблеми – необхідно показати в порівнянні власні підходи з позицією інших осіб; задля цього необхідним є доказовість суджень, аргументів, використання критичного аналізу й порівняння;

5) узагальнення та висновки – зосередити увагу членів проблемної групи на головній думці, сформулювати резюме досліджуваного; з цією метою необхідним є пошук твердження, що визначає головну думку й ідею проблеми, виявлення найдієвішого аргументу; бачення перспективи дослідження проблеми, її практичного значення.

Отже, студенти під час заняття проблемної групи вчилися: чітко й конкретно формулювати проблему, усвідомлювали її сутність; робити припущення й гіпотези щодо її вирішення з «прокручуванням» різних варіантів розв'язання; аналізувати вирішення, його доцільність, перспективність, практичність тощо. Нами акцентувалась увага на тому, що студенти під час заняття проблемної групи не лише активізують внутрішній дослідницький потенціал, але й розвивають уяву, інтуїцію, увагу, критичне мислення, креативність, що й є необхідним у самоосвітній діяльності.

На заняттях проблемної групи результативними виявились такі прийоми, як: опосередковане формулювання проблеми, проблемне завдання – запитання, суперечлива інформація, подача фактів, які є незрозумілими або суперечливими, порівняльний аналіз наукових понять з життєво-практичними та ін.

Для успішної діяльності проблемних груп дієвими виявились інтерактивні методи навчально-пізнавальної діяльності: метод моделювання педагогічної ситуації, кейс-метод, метод проєктів тощо, а також використання стратегій «Асоціативний куш», «Діаграма Ейлера-Венна» тощо. Так, метод моделювання педагогічної ситуації створює умови, за яких майбутні вчителі початкової школи отримують можливість успішної соціалізації в майбутній професійній діяльності, оскільки розкривають зв'язки педагогічної теорії з практикою, виявляють труднощі і допомагають віднайти шляхи до їх подолання. Студентами були змодельовані наступні ситуації: ситуація-ілюстрація «Самопрезентація вчителя при першій зустрічі в класі», ситуація-вправа «Я-вчитель» на прикладі проведення конкретного уроку, ситуація-проблема «Я– молодий спеціаліст» на прикладі ситуації в педагогічному колективі тощо.

Як нами вже зазначалося вище, одним із змістових компонентів формування самоосвітніх навичок є виконання студентами комплексу науково-дослідних завдань під час проходження педагогічної практики. Ці завдання були спрямовані на вирішення реальних проблем, які доводилось виконувати майбутнім учителям під час проходження педагогічної практики, а саме: збір інформації про учнів та освітнє середовище, проведення експерименту з означеної проблематики; пошук засобів для активізації пізнавальної діяльності учнів, розробка нововведень; оцінка ефективності технологій, методів та прийомів, обраних для вирішення конкретної задачі; аналіз та узагальнення результатів дослідження; підготовка звіту з педагогічної практики, включаючи науково-дослідну роботу.

Саме виконання студентами дослідницько-пошукових завдань є, на нашу думку, одним із елементів сприятливого науково-дослідницького середовища. Для забезпечення підготовки студентів до виконання дослідницько-пошукових завдань, як під час роботи в проблемних групах, так і під час проходження педагогічної практики й презентації результатів досліджень, їх публічного обговорення дієвим і результативним було створення ситуації успіху. Студенти самі вибрали для своїх занять лозунг: «Щоб дійти до мети, треба перш за все йти». Звідси логічними стали дії керівників проблемної

групи, практик: зняття страху й упевненості в досягненні результату, авансування успішного результату, чітка мотивація.

Отже, як висновок, зауважуємо, що вивчення студентами навчального курсу «Формування готовності до самоосвіти в майбутніх учителів початкової школи у процесі науково-дослідної роботи», їх системна діяльність у роботі проблемних груп, чітка організація практичної підготовки в контексті самоосвітньої діяльності забезпечують створення в закладі вищої освіти науково-дослідницького середовища, сприятливого для формування готовності до самоосвіти.

Результатом упровадження й успішної реалізації навчального курсу, залучення студентів до роботи в проблемних груп та впровадження результатів дослідницької діяльності у практику навчального процесу стали усвідомлені самоосвітні знання, вміння осмислювати та аналізувати явища, віднаходити потрібну наукову літературу й методичні джерела, самостійно пізнавати нове, аналізувати педагогічні процеси, працювати над собою з метою самоосвіти та самовиховання.

Презентація студентами-майбутніми вчителями початкової школи одержаних результатів самоосвітньої діяльності перед студентською аудиторією виступала важливим і дієвим чинником мотивації інших студентів до участі в науково-дослідних заходах і в організації самоосвіти. Студенти – майбутні вчителі початкової школи, які вмотивовані до науково-дослідної роботи та самоосвіти й вважають їх важливими напрямками професійної підготовки, плідно й результативно працюючи над собою, спостерігаючи результат своєї діяльності, самоосвітню діяльність визначають як одну із професійних та особистісних цінностей.

ВИСНОВКИ

Отже, як висновок, нами зауважено, що науково-дослідна робота майбутнього вчителя початкової школи є не лише способом отримання наукових результатів, що містять новизну, а, насамперед, ефективним методом формування самоосвітніх навичок. Наукове педагогічне дослідження розглядаємо як процес формування нових педагогічних знань, один із видів пізнавальної діяльності, спрямований на розкриття об'єктивних закономірностей навчання, виховання та розвитку. З огляду на низку особливостей професійної діяльності вчителя початкової школи, обґрунтовано, що самоосвіта у педагогічній діяльності вчителя початкової школи є необхідним елементом його діяльності, важливою компетентністю та складовою

професійної підготовки педагогів початкової школи. Самоосвітня компетенція трактується як важлива складова професійної діяльності, яку доцільно розглядати, з одного боку, як наявність у майбутніх учителів початкової школи розвинутої активної потреби в знаннях і безперервному їх поповненні, а з іншого, – як певну суму знань, умінь і навичок до організації самостійного пошуку інформації з метою задоволення пізнавального інтересу.

У дослідженні науково-дослідна робота розглядається як чинник формування в майбутніх учителів початкової школи самоосвітньої компетенції. Виконання науково-дослідних завдань є стимулюючим фактором до самостійного пошуку нових джерел отримання знань. Саме у процесі науково-дослідної роботи самостійно опановуються теоретичні основи наук та виробляються практичні вміння самоосвітньої діяльності, що дає можливість говорити про початок формування самоосвітньої компетенції у майбутніх педагогів.

Запропоновано практичну реалізацію методичного забезпечення формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі науково-дослідної роботи. Зокрема, розроблено курс навчальної дисципліни «Формування готовності до самоосвіти в майбутніх учителів початкової школи у процесі науково-дослідної роботи», виконання дослідницьких завдань в рамках роботи проблемних груп та під час проходження педагогічної практики.

АНОТАЦІЯ

У науковій праці на основі аналізу теорії та вивчення емпіричного досвіду здійснено узагальнення і практичне розв'язання проблеми формування в майбутніх учителів початкової школи самоосвітніх навичок засобами науково-дослідної роботи. Актуальність теми зумовлена динамічними змінами, що відбуваються в освіті та суспільстві, зокрема, впровадженням в освітній процес Концепції «Нова українська школа» та зміною вимог щодо професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Виявлено стан розроблення досліджуваної проблеми шляхом виокремлення й аналізу таких взаємопов'язаних складових як: самоосвітня діяльність майбутніх учителів початкової школи, теоретичні та практичні аспекти самоосвіти у контексті професійної підготовки, специфіка та особливості професійної діяльності вчителя початкової школи, формування самоосвітніх навичок засобами науково-дослідної роботи. З огляду на низку особливостей професійної діяльності вчителя початкової школи, обґрунтовано, що самоосвіта у

педагогічній діяльності вчителя початкової школи є необхідним елементом його діяльності, важливою компетентністю та складовою професійної підготовки педагогів початкової школи. Практичне значення результатів дослідження полягає в розробці та впровадженні навчально-методичного забезпечення для формування у майбутніх учителів початкової школи самоосвітніх навичок в процесі науково-дослідної роботи, зокрема: спецкурсу «Формування готовності до самоосвіти у майбутніх учителів початкової школи», системи науково-дослідницьких завдань у рамках педагогічної практики та загальноуніверситетських наукових заходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аканов Б., Каразин Н. Основы научных исследований. Алма-Ата: Мектеп, 1989. 121 с.
2. Анисимова Н. П. Модель поэтапного и последовательного формирования научно-исследовательских компетенций педагогических кадров в системе вузовского и послевузовского образования. / Н. П. Анисимова, О. В. Ракитина. Подготовка научных кадров и формирование научно-исследовательских компетенций : монография / под науч. ред. М. В. Новикова. Ярославль : Изд-во ЯГПУ, 2009. С. 129–130.
3. Бурлука О. В. Самоосвіта особистості як соціокультурне явище: автореф. дис. ... канд. філос. наук : 17.00.01. Харків, 2005. 16 с.
4. Васильєва С. О. Організація науково-дослідної діяльності старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Харків, 2007. 32 с.
5. Вернидуб Р. Формування дослідницької компетентності студентів-бакалаврів педагогічних університетів. *Рідна школа*. 2012. № 6. с. 58–62.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
7. Дубасенюк О.А. Залучення старшокласників до науково-дослідної діяльності МАН як засіб розвитку їх дослідницьких здібностей. Інновації в освіті: інтеграція науки і практики : зб. наук-метод. праць . Житомир: ФОП Левковець, 2014. С. 56–75.
8. Енциклопедія освіти. Академія пед. наук України / головн. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
9. Захарченко Є.Ю. Учитель очима учнів: взаємовідносини між учителем і учнем. *Педагогіка*. 1999. № 1. С.60-63.

10. Кичук Н.В. Формування творчої особистості вчителя. Київ: Либідь, 1991. 96 с.

11. Кловак Г.Т. Основи педагогічних досліджень: навчальний посібник для вищих педагогічних навчальних закладів. Чернівці: Чернівцівський державний центр науково-технічної і економічної інформації, 2003. 260 с.

12. Коновальчук М. В., Обломієва К.В. Роль творчого вчителя у розвитку обдарованості молодшого школяра. *Вісник Чернівцівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. 2015. № 125. С. 327-330.

13. Короткий термінологічний словник. Психологія та педагогіка. URL: <https://shag.com.ua/psihologiya-ta-pedagogika-korotkij-terminologichnij-slovnik.html?page=2>

14. Кочетов Г.М. Механизмы процесса профессионализации (Концептуальная постановка задачи). Томск : Изд-во Томского ун-та, 1975. 189с.

15. Лузина Л.М. Формирование творческой индивидуальности учителя в педагогическом вузе. Ташкент: ФАН, 1986. 95с.

16. Малафіїк І.В. Дидактика: навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. 397 с.

17. Малихін О.В. Потреба як спонукаюча сила професійної самоосвіти майбутніх педагогів. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. Харків: ХДПУ, 1997. Вип. 3. С. 164–168.

18. Пехота О. М., Зязюн І. А., Будак В. Д., Шуляр В. І. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посібн. Київ: А.С.К., 2003. 240 с.

19. Радюк І.В. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до самоосвітньої діяльності: посібник. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 146 с.

20. Савченко О. Упровадження компетентнісного підходу в початкову освіту: здобутки і нерозв'язані проблеми. *Рідна школа*. 2014. № 4–5. С. 12–16.

21. Савченко О. Якість початкової освіти: сутність і чинники впливу. *Науковий вісник МДУ імені В.О. Сухомлинського*. Серія: педагогічні науки. 2010. Вип. 1. С. 36-50.

22. Сухомлинський В.О. Павлівська середня школа. Розмова з молодим директором школи: Вибрані твори в 5 т. Київ: Радянська школа, 1977. Т. 4. 630 с.

23. Глумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій / упоряд. Я. В. Крупський, В. М. Михалевич, Вінниця: ВНТУ, 2010. 72 с.

24. Ушинський К.Д. Рідне слово: Вибр. пед. твори у 2 т. – Київ:Радянська школа, 1983. Т 2. 359 с.

25. Цхакая Д.Г. Формы и методы научной работы студентов и проблемы рационального управления в высшей школе: автореф. дис...канд. пед. наук. Тбилиси, 1989. 23 с.

26. Ярмош Т.П. Проектні технології в процесі вивчення предметів учнями початкових класів. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. Запоріжжя, 2012. № 2(18). С. 44-48.

Information about the author:

Radiuk Inna Volodymyrivna

Doctor of Philosophy (PhD)

Subject Areas – Educational, Pedagogical Sciences,
Assistant at the Department of Theory and Methods
of Primary Education

Lesya Ukrainka Volyn National University
13, Voli Ave, Lutsk, 43025, Ukraine